

Et skattefunn på Våje

av Marianne Eldorhagen

Arbeidsdagen på gården Våje store i Arendal skulle ta en brå vending i 1894, da bondens datter ved en tilfældighet oppdaget noe underlig som hang på plogen. Det var en stor ring, og det var første tegnet på at de akkurat da hadde kommet over et skattefunn fra vikingtiden.

Detalj av gjestander fra Våje-funnet.
Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Bondens datter, Tonje Engelskjøn, så ringen som hang på plogen og spurte sin far: »(...) om der skulde være ring der. Nei da, svarte han å kom hen og tog den av å tørket jord av den og jeg med forklædet finpusset den, å begge saa vi at sver ring var det».¹ De skulle finne flere ringer og andre sølvgjenstander den dagen, og dagen som fulgte. Til sammen dukket det opp flere større og mindre ringer, mynter, biter av kjeder og stenger. Alt var av sølv.

Etter to dager med leting i jorda på Våje, hadde de funnet to store ringspenner som begge var kuttet i to, en armring, en fingerring, 12-13 mynter, en del av et sølvkjede som bestod av tre tvunne sølvtråder, samt to større stykker av en halsring laget av tvinnede sølvtråder.² Ikke alle gjenstandene kom inn til museet, og disse mangler i dag. Gjenstandene består nå av to ringer til store ringspenner, to stenger til ringspenner, en armring, en fingerring, samt ni islamske mynter.

Da gjenstandene ble samlet sammen og nedlagt på det som i dag heter Våje, bar de spor etter menneskene som hadde lagd dem, brukt dem, og samfunnene disse var del av. Nedenfor vil det gis et lite innblikk i hva det egentlig var de hadde samlet sammen for om lag 1000 år siden og som ble funnet den dagen i 1894?

Vikingenes edelmetalldepoter

Skatten på Våje og andre tilsvarende funn har i lang tid gått under betegnelsen 'skattefunn'. I dag foretrekker arkeologer betegnelsen edelmetalldepoter, og det er dette begrepet jeg kommer til å bruke heretter. Ordet 'depot' viser her til at det var en bevisst nedleggelse av gjenstander, men det sier ikke så mye om årsaken bak denne handlingen. For en bevisst hensikt har det vært bak hver nedleggelse, men hvilke?

Det som er bevart av Våje-funnet.

AAM.C.30380 a-g.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Edelmetalldepoter er ikke gravfunn, hvor gjenstandene har blitt lagt ned som gravgaver. Felles for edelmetalldepoter er at det er en eller flere gjenstander av edelmetall som ble nedlagt i bergsprekker, ur eller i jorda. Som oftest er gjenstandene i slike depoter fra vikingtiden av sølv, men noen ganger opptrer også gull og i blant perler og bronse. Gjenstandene som ble valgt ut til slike nedleggelser var oftest hals- eller arm-

ringer, mynter, stenger og barrer. Edelmetalldepoter er funnet over det meste av Norge og Skandinavia, og de finnes også i andre områder der vikingene bodde. Sammensetningene av gjenstander følger visse mønstre. Hvilke gjenstander som ble nedlagt varierer over tid og også i ulike geografiske områder.³ Det er ikke bare på Våje at folk i nyere tid har kommet over slike depoter fra vikingtiden. Fra hele Norge er det funnet om lag 156 tilsvarende funn.⁴ I Aust-Agder er det så langt funnet ni edelmetalldepoter, og de klynger seg sammen i et område fra Tvedestrand, Arendal, Grimstad og Froland.⁵

Det finnes ulike tolkninger på hvorfor vikingene la ned gjenstander på denne måten. De to hovedtolkningene har tradisjonelt gått på at de enten var rituelle nedleggelser eller at det var økonomiske verdier som ble gjemt bort. Økonomiske forklaringer anså depotene som oppsamlede verdier som var bortgjemte, for eksempel personlige verdier, smedens metallreserver, bytte fra skattlegging eller plyndring osv. Sosiale og rituelle forklaringsmåter anså depotene for å være knyttet til et offer, religiøse eller rituelle handlinger. Sammensetningen i edelmetalldepotene tar imidlertid noe ulik form. Det er derfor ikke nødvendigvis bare én forklaring eller årsak som ligger bak. Nyere tolkninger av edelmetalldepotene åpner derfor for at årsakene kan være flere og mer sammensatte.

I en brytningstid

Vikingtiden regnes som perioden fra litt før 800 til ca. 1050 e.Kr. Det var en periode med ekspansjon. For de fleste handlet hverdagen om livet på gården, og gården var basen for både familien og livsgrunnlaget. På gårdene foregikk den lokale, religiøse aktiviteten, og religion og kult var en uløselig del av livet.

I løpet av vikingtiden skjedde en rekke endringer i samfunnet. Menneskene som levde i Norge på 800-tallet forholdt seg til andre samfunnsstrukturer og tradisjoner enn de som levde på 1000-tallet. Vikingtiden var således en brytningstid mellom det gamle jernalder-samfunnet og den kommende middelalderen. Mange av institusjonene som oppstod i middelalderen hadde sitt opphav i prosesser som startet i vikingtiden, deriblant rikskongedømmet, kirken og pengevesenet.

Vikingene⁶ hadde kontakt med samfunn med andre religioner og levesett. Handelsruter for langdistansehandel var etablert, og vikingene drev handel både hjemme og ute. Plyndring førte også til at vikingene brakte med seg verdifulle gjenstander tilbake til Norge, og det er ikke lett å vite om ulike funn av gjenstander og mynter fra utlandet ble skaffet til veie på fredelig eller brutalt vis.

I vikingtidens samfunn var edelmetallet viktig. Edelmetall var kostbart råmateriale som kunne smeltes om og formes til vakre og imponerende smykker, eller legges som dekor og forskjønne andre smykker og gjenstander. De velstående synliggjorde sin posisjon og sine økonomiske midler for eksempel gjennom å bære kostbare smykker og våpen. Det var vel så viktig å kunne gi av sin velstand i form av flotte gaver, og gjennom gaver kunne man skaffe seg allianser og lojalitet. Godt egnede gaver kunne være gjenstander av kostbare metaller.⁷

Gull var det gjeveste metallet, men det var ikke lenger så lett tilgjengelig. Sølv var det derimot mye mer av i omløp, og mye av sølvet ble tilført Norge i form av sølvmynter. Mynter ble fraktet til Skandinavia, og i første del av vikingtiden ble mye av dette smeltet om til barrer eller smykker.

I Norge var det en lang tradisjon for å gjøre byttehandel. Vikingene drev utstrakt handel i utlandet, og i møte med handelsfolk fra andre områder måtte skandinaverne tilpasse seg. Skulle de ta del i fjernhandelen, måtte de forholde seg til betalingsmidler som var akseptert av internasjonale handelsfolk.⁸ Sølv var et slikt betalingsmiddel.

Både byttehandel og myn্থandel

I omtrent tusen år har folk i Norge brukt mynt som et betalingsmiddel, dog innenfor ulike økonomiske systemer. I dag sjonglerer vi mellom digitale betalingsløsninger og kontanter litt etter hva situasjonen krever, hvor vi er og hva vi foretrekker. Svært mye var annerledes i vikingtiden, men i likhet med oss stod også vikingene mellom ulike løsninger for betalingsmidler. Disse ulike løsningene gjenspeiles til dels i edelmetalldepotene, og de viser således vikingenes ulike måter å bruke sølv.⁹

Noen edelmetalldepoter består kun av smykker. Det gjelder for eksempel edelmetalldepotet fra Askland i Froland som sammen med Våje-funnet befinner seg i KUBENs arkeologisamling.¹⁰ Andre depoter

Edelmetalldepot fra Askland i Froland kommune. AAM.C. 30527 a-i.

Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN.

Ringene fra Våje-funnet som opprinnelig har vært del av ringspenner.
Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Stengene eller tornene til ringspenner fra Våje-funnet. Tre ender har blitt avkuttet.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

domineres av store midtspenner som utgjorde et sentralt element i kvinnens drakt, og de kan gi inntrykk av å være smykkesett,¹¹ som for eksempel Krokenskatten¹² fra Grimstad. Andre kan være dominert av mynter. Funnet fra Våje består av både smykker og mynter. Det har ikke preg av å være noens personlige smykkeeiendeler, ei heller å være sentrert rundt en sentral midtspenne eller dominert av mynter. Derimot har dette funnet både hele smykker, mynter og opphakkede gjenstander.

Utover 900-tallet ble det vanligere å nedlegge smykker og mynter som var kappet opp i edelmetalldepotene.¹³ Dette kalles hakkesølv og ble brukt som betalingsølv i en vektbasert økonomi. Biter av sølv ble klippet av gjenstanden og veid, og brukt som betalingsmiddel. Det var sølvets vekt som utgjorde verdien.

De to store ringene i Våje-depotet har antageligvis opprinnelig sittet

Armringen og fingerringen fra Våje-funnet.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

på hver sin ringspenne. Selv om vi ikke vet om de to stengene i funnet opprinnelig tilhørte de samme ringspennene, så har de antageligvis utgjort torner til denne typen spenner. Begge har blitt avkuttet i en eller begge ender. De har i tillegg blitt bøyd, og den jobben har trolig blitt gjort av kyndige hender. De bærer ikke preg av å være tilfeldig bøyd metall. Armringen og fingerringen i Våje-funnet er derimot hele. Som nevnt tidligere var det opprinnelig flere gjenstander som ble funnet på Våje i 1894. Ut fra beskrivelsen kan det tyde på at også disse kan ha vært opphakkert sølv, men ettersom de ble funnet i dyrket mark kan de selvsagt ha blitt skadet i nyere tid. Samlet sett gir Våje-depotet preg av å være betalingsmidler.¹⁴

Sølv fra Kalifatet

I perioden mellom ca. 850 og 950 e.Kr. var mynter som ble tilført Norge dominert av islamsk mynt fra Kalifatet.¹⁵ Myntene i Våje-funnet er kufiske dirhemer. Dirhem er en sølvmynt. Og kufisk viser til myntenes innskrifter i kufisk skrift. Kufiske mynter har gjerne innskrifter med sitater fra Koranen eller religiøse setninger, fyrsten eller myntherre, og på disse myntene er pregested og –år angitt.¹⁶ De oppfyller en arkeologs drøm om gjenstander hvor det er påført både produksjonssted, tid og hvem som har laget dem. Slik direkte informasjon er ellers sjelden i arkeologien.

Alle myntene som er bevart fra Våje-funnet ble preget i perioden mellom år 901/2 og 19. mars 926 e.Kr.¹⁷ Fem av ni mynter var samanidiske dirhemer, mens en var abbasidisk dirhem.¹⁸ Den abbasidiske mynten ble preget i Suq-al-Ahwas i dagens Iran i år 901/2 under al-Muktafi, og av de samanidiske er tre fra Samarkand, en fra al-Sash, og en fra Andarabah.¹⁹ Dette er steder som i dag ligger i områder av Usbekistan og det nordlige Afghanistan.

Detalj av vinkler på krumninger av tornene til ringspennene.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

De ni kufiske myntene fra Våje-funnet.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Det er funnet omkring 900 islamske eller kufiske mynter i Norge.²⁰ Til sammenligning er det i Sverige, Gotland og Åland til sammen funnet omkring 100 000 slike mynter.²¹ Sølvmynter fra muslimske områder kom til Skandinavia gjennom ferdsel i østerled. De ble gjerne fraktet fra sentral-asiatiske områder, via handelsveier langs de russiske elvene til Baltikum og Østersjøen. På veien fra de muslimske områdene kan myntene ha byttet hender en rekke ganger, og det er dermed ikke sikkert at den siste eieren fra dagens Våje hadde vært på langtur verken til Gotland eller lenger av gårde. Vi vet ikke hvordan myntene til sist havnet akkurat her. Derimot vet vi at ikke alle myntene var det de utga seg for å være.

En ekte forfalskning

Blant de ni myntene som fortsatt er igjen av Våje-funnet, var tre av dem etterligninger av originalmynt.²² Blant kufiske mynter som er funnet i Norge er dette ikke uvanlig. Slike imitasjoner ble laget i samme tidsrom som originalene, men ikke under kontroll av myntherren.²³ Etterligningene hadde imidlertid like god metallverdi som originalmyntene, og det er ikke uvanlig at de opptrer sammen med originalmynter i funn fra Norge.²⁴

De imiterte myntene fra Våje er gode etterligninger av samanidiske dirhemer og er ikke lett å skille fra originalmyntene.²⁵ Etterligninger kunne lages både i Norden og i araberrikets nordlige grenseområder,²⁶ men det er lite trolig at Våje-myntene ble preget i Norden. De har antageligvis vært laget av noen som kunne arabisk, og de fleste av denne typen mynter stammer hovedsakelig fra det islamske rikets nordlige grenseområder ved Volga og i området mellom Volga og Don i dagens Russland.²⁷

En av de tre av myntene fra Våje-funnet som er en imitasjon, såkalt ettermynting.

Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Å smykke seg med mynt

Mynter kunne ha flere funksjoner i vikingenes samfunn. De kunne blant annet omarbeides til smykker. Et mindretall av myntene fra vikingtid har derfor hull eller har fått festet en hempe til opphenget.²⁸ To av de ni bevarte myntene fra Våje-skatten har et lite hull. En av disse er originalmynt, mens én er en imitasjon.²⁹ Hullene er altså ikke tilfeldige skader, men er en festeanordning der mynten inngikk som del av et kjede.

Hvor myntene ble omgjort til smykke er vanskelig å fastslå. Undersøkelser av kufiske myntsmykker tyder imidlertid på at dette kan ha foregått utenfor de muslimske områdene der de ble laget, ettersom perforeringene ofte ikke tar hensyn til den religiøse teksten på myntene.³⁰ Myntene som har blitt perforert med hull kan ha litt ulik utforming på hullet. Årsaken til det kan være at det har blitt brukt ulikt verktøy til å lage hullet. For trekantede hull kan en kniv kanskje ha vært redskapet,

mens det er foreslått at de mer uregelmessige, runde hullene kan ha blitt litt utilsiktet ujevne.³¹ Det ene myntsmykket fra Våje-funnet har et rundt hull, mens det andre har trekantet hull.³² Kan det være en indikasjon på at de ikke har blitt omgjort til smykker samtidig?

Myntsmykkene fra Våje var samlet sammen med smykker, andre mynter og oppdelte ringspenner. Arkeologen Hanne Aannestad har tolket myntsmykker som opptrer i slike sammenhenger som betalingsmiddel, og hun argumenterer for at de på det tidspunktet de ble nedlagt i edelmetalldepotene ikke lenger var i bruk som smykker.³³ Hun mener at de hadde da fått tilbake sin tidligere funksjon som økonomisk verdi. Det var således ikke myntsmykker som lå i depotet på Våje, men sølvverdier i form av tidligere myntsmykker. Gjennom ulike samfunn og i forskjellige hender, hadde myntene som ble tilvirket som betalingsmidler i Sentral-Asia i en periode fungert som smykker, for så igjen å bli metallverdi i en vektbasert økonomi langt borte fra opprinnelsesstedet.

Våje anno 900-tallet

Våje ligger i dag mellom den gamle og den nyåpnede E18, dagens hovedfartsåre gjennom fylket. Våjegårdene ligger lunt til innerst i Vågskilen. Her er det fruktbar jord,³⁴ og i historisk tid var dette den gården i Moland som før 1668 hadde størst skyld.³⁵ I det omkringliggende området finnes spor av en bygdeborg, gammelt veianlegg og flere gravhauger og –røyser.³⁶ Det er ikke funnet mye arkeologiske gjenstander fra Våje, og det er kun innkommet spinnehjul fra vikingtiden foruten sølvsakene.³⁷

Mynter fra vikingtiden kunne preges med hull, og kunne således brukes som smykke. Bildene viser de to myntsmykkene fra Våje-funnet.
Foto: Hannele Fors, KUBEN.

Foto fra Våje. Våje er i dag delt i flere gårdsbruk.
Foto: Marianne Eldorhagen, KUBEN.

Fra funnstedet der Våje-skatten ble funnet i 1894.

Foto: Marianne Eldorhagen, KUBEN.

Veien fra Våje til vikingtidens hovedfartsåre, kystleia, er ikke lang. Datidens tilbringervei til kysten har trolig gått på vannet langs Langangsvassdraget fra Vågskilen til Kjærhølen, med omlastning og en kort ferdsel over land. Deretter kan de ha rodd videre fra Langangsvannet til Rånehølen og ut til kysten. I vikingtiden stod havet ca. 2 meter høyere enn i dag,³⁸ og innseilingen fra kysten og inn til Langangsvannet var på den tiden litt mer åpen.³⁹

Den spesielle dagen i 1894 da ringen ble hektet på plogen, pløyde bonden på et jorde som lå ca. 300 meter fra daværende hus på gården.⁴⁰ Jordet ligger i hellende terreng i utkanten av gården, og med skogkledde åser på begge sider som gir tydelige avgrensninger. På kanten av jordet er det i nyere tid blitt anlagt en liten gårdsvei, men ellers bærer de preg av skog, berg og noe ur. I dag fortsetter jordet videre innover mot nabogården Haugenes, og i enden av jordet mot Haugenes ligger en gravhaug.

Skattefunnet på Våje ble gjort i dyrket mark. En stor stein og et gammelt steingjerde som tidligere markerte skillet mellom utmark og innmark, markerer funnstedet. Ofte har edelmetalldepoter fra jernalderens Skandinavia blitt funnet i gode jordbruksstrøk, på lokalt nivå ofte i litt marginale landbruksområder, og i ulike slags grenseland.⁴¹ Sånn sett kan funnstedet fra Våje sies å føye seg inn i dette bildet, selv om vi ikke kjenner til hvor bosetningen på gården lå i vikingtiden og heller ikke hva som var dyrket mark den gang.

Det har vært påpekt at de fleste østnorske edelmetalldepotene er funnet på kysten, i kystnære områder, eller med en tilknytning til vann, vannveier eller elver.⁴² Gården på Våje ligger i direkte tilknytning til vann, og funnstedet ligger ved inngangen til et stort nes. Vannet er imidlertid ikke synlig fra funnstedet i dag.

Arkeologen Lotte Hedeager har argumentert for at edelmetalldepotenes tilstedeværelse var knyttet til kulturlandskapet og de mentale kartene i folks bevissthet.⁴³ Sølv og gullgjenstandene representerte eierens ære og lykke. Ved å begrave slike gjenstander i jorda uttrykte de personens gjerninger og dåd. Nedleggingen av edelmetalldepotene var ifølge Hedeager ikke skjulte hendelser. De nedlagte gjenstandene var en slags viten for de innvidde, og de skulle ikke skulle hentes opp igjen.⁴⁴ De skapte en legitimering av deres landskap når de tok kontroll over nytt land. Gjenstandene var bortgjemte, men de var en del av folks bevissthet, også de kommende generasjoner. Hedeager har påpekt at edelmetalldepotene ble nedlagt i perioder av jernalderen med sosialt stress og store forandringer. Nedlegging og vissheten om edelmetalldepotene, var en måte å innvie eller skape et hellig forbindelse mellom menneskenes nåtid og fortid.⁴⁵

For omkring 1000 år siden gikk noen over marka på det som i dag tilhører gården Våje store med en samling sølvverdier. Var det en skjult handling, eller tok flere del i et kollektivt ritual? Nedleggingen av sølvgjenstandene må ha skjedd etter år 926, da den yngste mynten ble preget. Hvor lang tid myntene og de andre gjenstandene sirkulerte før de ble lagt ned på Våje er imidlertid vanskelig å vite. De har i alle fall rukket å bli fraktet fra Sentral-Asia til Våje, og to av dem har også rukket å bli brukt som myntsmykker. Det kan indikere at det har gått noe tid fra pregingstidspunktet til nedleggelse.

Moderne skattekammer

Dagen i 1894 da Tonje Engelskjøn gikk ut på jorden med formiddagsmat til faren sin, var det 968 år siden den yngste mynten ble preget. Vi vil nok aldri få noe sikkert svar på hvorfor noen la disse gjenstandene ned på Våje. Vi kan la oss forundre, eller forvirre, av ulike arkeologiske teorier. Heldigvis lot bonden på Våje, Lars Olsen Voie, museet i Arendal få overta de fleste av gjenstandene, og i dag er de en del av KUBENs arkeologisamling. Når KUBENs nye arkeologistilling kommer på plass kan vi igjen få beundre dem. Da vil noen kanskje se gjenstandene fra Våje som skatter fra forhistorien, mens kanskje andre vil oppleve dem som bindeledd mellom oss i dag og de som levde her for ca. tusen år siden.

Takk til Lars Voie for informasjon og for å ha tatt seg til å vise meg funnstedet. Takk til Annette Holst Booth for gjennomlesning.

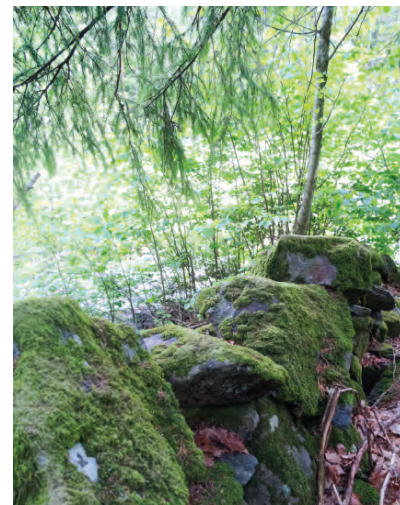

Spinnenhjul som har blitt funnet på Våje lille. AAM.C.30379 a-b.

Foto: Karl Ragnar Gjertsen, KUBEN.

Et gammelt steingjerde og stor stein markerer funnstedet.

Foto: Marianne Eldorhagen, KUBEN.

På skattejakt?

Dersom noen i dag skulle komme over gjenstander som er eldre enn 1536 og mynter eldre enn år 1650, er det statens eiendom og innleveringspliktig iht. kulturminneloven. Det ikke tillatt å gå med metallsøker på fredete kulturminner som for eksempel gravhauger og gravfelt. Alle som skal bruke metallsøker må sette seg inn i Riksantikvarens retningslinjer for metallsøking:

<https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Nye-retningslinjer-for-privat-metallsoeking>.

For spørsmål og innlevering av funn, ta kontakt med Agder fylkeskommune.

Noter

- 1 Skjelsvik 1965, 218.
- 2 Ibid., 217.
- 3 Hårdh 1996.
- 4 Ryste 2005, 15.
- 5 Kvitberg C.5011, Kroken C.2930-31, Våje AAM.C.30380, Langtveit C.21820, Askland AAM.C.30527, Skarvedalen C.21412, Tjore St.329, Slemmedal C.36000, Skiftenes C.26673.
- 6 Ordet viking brukes i denne artikkelen om de norrøne menneskene som levde i, eller kom fra, Skandinavia i vikingtiden.
- 7 Hedeager 2003, 159.
- 8 Aannestad 2015, 149.
- 9 Hårdh 1996, 14.
- 10 AAM.C.30527 a-i.
- 11 Kilger 2008.
- 12 C2929-31.
- 13 Hårdh 1996.
- 14 Ibid.
- 15 Khazaei 2001.
- 16 Ibid.
- 17 Skaare 1976, 143.
- 18 Abbasidisk og Samanidisk viser til ulike dynastier. Kolbjørn Skaare og Houshang Khazaei har kommet til ulik konklusjon på en av myntene. Skaare oppgir at det er seks samanidiske mynter, mens Khazaei oppgir at det er fem. Khazaei tolker den 6. mynten som etterligning. Videre har Skaare klassifisert myntene for museets katalog etter 1976-publikasjonen, og her oppgis det at det er tre mulig ettermyntinger. Khazaei 2001, Skaare 1976, Skjelsvik 1965.
- 19 Gjengitt iht. Khazaei 2001.
- 20 Aannestad 2015, 149.
- 21 Khazaei 2001, 27.
- 22 Ibid., 138.
- 23 Ibid., 52.
- 24 Ibid.
- 25 Ibid., 59.
- 26 Ibid., 27.
- 27 Ibid., 55.
- 28 Aannestad 2015.
- 29 Oppgitt iht. Khazaei 2001, 138. Iht. Skaares vurdering til gjenstandskatalogen er en av de perforerte myntene imitasjon, mens han har stilt spørsmålsteget ved om den andre også er en mulig etterligning. Se Skjelsvik 1965, 216.
- 30 Khazaei 2001, Aannestad 2015.
- 31 Aannestad 2015.
- 32 Skaare 1976, 143.
- 33 Aannestad 2015.
- 34 Personlig meddelelse Lars Woie.
- 35 Weierholt 1959, 306.
- 36 Iht. kulturminnedatabasen Askeladden.
- 37 Iht. Unimus-katalog. C.30379 a-b/AAM.C.30379.
- 38 Romundset 2018.
- 39 Det har vært utført senkning av Molandsvannet og utbygd kanaler i Langangvassdraget, men småbåter kunne komme frem fra Langangsvannet til havet før kanalarbeidet ble utført. Kanalkontoret 188, 5.
- 40 Skjelsvik 1965, 217.
- 41 Hedeager 2003.
- 42 Askjem 2007, 91.
- 43 Hedeager 2003.
- 44 Ibid.
- 45 Ibid.

Litteratur:

Askjem, Julie K. Ø. (2007). *Sølv i transformasjon: Sølvdepotene fra vikingtid og tidlig middelalder i skjæringspunktet mellom gaveøkonomi og markedsøkonomi* (Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo). J.K.Ø Askjem, Oslo.

Hedeager, Lotte. (2003). Kognitiv topografi: Edelmetaldepoter i landskapet. *Skrifter / Universitetets kulturhistoriske museer*, (2), 147-166.

Hårdh, Birgitta. (1996). *Silver in the Viking Age: A regional-Economic Study*. (Vol. No. 25, Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8°). Stockholm: Almquist & Wiksell International.

Kanalkontoret. (1883). *Kanalvæsenets historie: 8: Vasdrag vestenfor Skienselven til og med Sireaaen*. (1883). Krisitania: [s.n.].

Khazaei, Houshang. (2001). *Funn av kufiske mynter fra vikingtiden i Norge* (Mastergradsoppgave, Universitetet i Oslo). Houshang Khazaei, Oslo.

Kilger, Christoph. (2008). Kombinationer av föremål - de vikingtida mittspännedepåerna. I C. Konstantinos, J. Lund, C. Prescott (Red.), *Facets of Archaeology. Essays in Honour of Lotte Hedeager on her 60th Birthday* (Vol. 10, Oslo arkeologiske serie) (s. 323-339). Oslo: Unipub.

Romundset, Anders. (2018). Postglacial Shoreline Displacement in the Tvedestrand-Arendal Area. I G. Reitan, L. Sundström (Red.), *Kystens steinalder i Aust-Agder: Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med ny E18 Tvedestrand-Arendal* (s. 463-478). Oslo: Cappelen Damm.

Ryste, Bengta. (2005). *Edelmetalldepotene fra folkevandringstid og vikingtid i Norge – Gull og sølv i kontekst* (Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo) Bengta Ryste, Oslo.

Skjelsvik, Elisabeth. (1965). Katalog over Aust-Agder-Museets – tidligere Arendals Museum – samling av oldsaker. C. 30250-30573. *Arbok Universitetets Oldsaksamling, 1962*, 178-282.

Skaare, Kolbjørn. (1976). *Coins and Coinage in Viking-Age Norway. The establishment of a national coinage in Norway in the XI century, with a survey of the preceding currency history*. Oslo: Universitetsforlaget.

Weierholt, Kristen. (1959). *Austre Moland: Ei bygdebok*. Tvedestrand: Sverre Kildahls boktrykkeri.

Aannestad, Hanne L. (2015). *Transformasjoner: Omforming og bruk av importerte gjenstander i vikingtid* (Doktorgradsavhandling). Universitetet i Oslo, Oslo.